

Додаток
до листа ДНУ «Інститут
модернізації змісту освіти»
від 27.02.2023 № 21/08-272

**Інструктивно-методичні матеріали щодо проведення
Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для
позашкільних навчальних закладів системи освіти у 2023 році**

Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти (далі – Конкурс) проводиться відповідно до Положення про Всеукраїнський конкурс рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 09.09.2014 № 1008, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 25.09.2014 за № 1166/25943 (далі – Положення), та наказу Міністерства освіти і науки від 07.02.2023 № 119 «Про проведення Всеукраїнського конкурсу рукописів навчальної літератури для позашкільних навчальних закладів системи освіти у 2023 році».

На Конкурс у 2023 році прийматимуть рукописи у таких категоріях:

«Навчальні програми за напрямом позашкільної освіти» (далі – Навчальні програми),

«Навчальна література з позашкільної освіти» (далі – Навчальна література)

за напрямом (профілями/науковими відділеннями):

Категорія	Напрями	Профіль/наукові відділення
Навчальні програми	Еколого-натуралістичний	Гідробіологія Акваріумістика Аквакультура
	Дослідницько-експериментальний	Хімії та біології Екології та аграрних наук
	Науково-технічний	Предметно-технічний
	Художньо-естетичний	Фото та кіномистецтво Образотворчий
Навчальна література	Еколого-натуралістичний	Гідробіологія Акваріумістика Аквакультура
	Дослідницько-експериментальний	Хімії та біології Екології та аграрних наук

	Військово-патріотичний	
	Туристсько-краєзнавчий	Туристсько-краєзнавчий Туристсько-спортивний
	Науково-технічний	Предметно-технічний
	Художньо-естетичний	Образотворчий Фото та кіномистецтво

Категорія «Навчальні програми за напрямками позашкільної освіти»

Навчальна програма з позашкільної освіти – навчальне видання, що визначає мету, завдання, зміст, обсяг, способи організації освітнього процесу та вимоги до його результатів за напрямками позашкільної освіти.

Навчальні програми з позашкільної освіти розробляють із врахуванням положень законів України «Про освіту», «Про позашкільну освіту» та відповідно до Положення про позашкільний навчальний заклад, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 06 травня 2001 року № 433, Положення про порядок організації індивідуальної та групової роботи в позашкільних навчальних закладах, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України (далі – МОН) від 11 серпня 2004 року № 651, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 20 серпня 2004 року за № 1036/9635, Типових навчальних планів для організації навчально-виховного процесу в позашкільних навчальних закладах системи Міністерства освіти і науки України, затверджених наказом МОН від 22.07.2008 № 676, Типової освітньої програми закладу позашкільної освіти, затвердженої наказом МОН від 05.01.2021 № 17, зареєстрованим в Міністерстві юстиції України 11.03.2021 за № 308/35930.

Порядок та технологія розроблення навчальних програм з позашкільної освіти визначені Методичними рекомендаціями щодо змісту та оформлення навчальних програм з позашкільної освіти (лист ДНУ «Інститут інноваційних технологій і змісту освіти» від 05.06.2013 № 14.1/10-1685).

Основними завданнями організації та планування освітнього процесу в гуртках, секціях, студіях та інших творчих об'єднаннях закладів позашкільної освіти має бути реалізація компетентнісного методологічного підходу та формування пізнавальної, практичної, творчої та соціальної компетентностей. Компетентнісний підхід може поєднуватися з діяльнісним та особистісно-орієнтованим методологічними підходами.

Звертаємо увагу, що навчальні програми, розроблені на основі типових навчальних програм, конкурсними вважатися не можуть.

Еколого-натуралістичний напрям.

Екологічній освіті дітей та молоді визначена особлива роль у розвитку України. Основна увага акцентується на цілісному і міждисциплінарному підході до формування у дітей та молоді компетентностей, необхідних для практичної діяльності щодо покращення якості навколишнього середовища. Розвиток освіти викликає потребу в нових педагогічних моделях, педагогічній культурі, новому педагогічному змісті. Саме природнича освіта має формувати такі гуманітарні цінності, як ставлення до себе та довкілля, стиль життя, активну життєву позицію.

Загальною метою конкурсних навчальних програм профілів «Гідробіологія», «Акваріумістика» та «Аквакультура» має бути формування ключових компетентностей особистості в процесі еколого-натуралістичної творчості, створення умов для творчої самореалізації і професійного самовизначення молоді.

Програми мають бути побудовані на основі як загальнодидактичних (науковості, систематичності, доступності, послідовності, зв'язку навчання із життям), так і специфічних (краєзнавчий, фенологічний, народознавчий) принципів. Загальними принципами для всіх навчальних програм має бути комплекс взаємопов'язаних принципів екологічної освіти: неперервності, міждисциплінарності, інтегрованості, єдності теорії і практики. Особливу увагу потрібно приділити самостійній практичній роботі вихованців у лабораторіях, на природі, проведенню розвивальних екскурсій до науково-дослідних установ, музеїв, виставок.

Дослідницько-експериментальний напрям.

Навчально-методичне забезпечення цього напрямку має сприяти залученню вихованців, учнів і слухачів до дослідницької та експериментальної діяльності, конструкторської, винахідницької роботи в різних галузях науки, техніки, культури і мистецтва, а також створенню умов для виявлення, розвитку і підтримки здібних, обдарованих і талановитих дітей, їх творчого самовдосконалення, неперервної освіти та професійної орієнтації.

Навчальні програми мають ґрунтуватися на компетентнісному підході, використанні форм і методів освітньої діяльності, що відповідають поставленій меті і завданням.

Під час підготовки конкурсних навчальних програм потрібно звернути увагу на те, що виклики сьогодення диктують нам вимоги до активного втілення у роботу дистанційних форми навчання із застосуванням сучасних технічних засобів.

Конкурсні програми мають бути зорієнтовані на використання ефективних методів, форм і прийомів гурткової роботи, інтерактивних та інноваційних педагогічних технологій та бути оригінальними, містити елементи новизни тощо. Завдання мають бути спрямовані на досягнення вагомого результату: ознайомлення з понятійним апаратом наукового дослідження, основними методами його проведення, роботою з науковими джерелами, специфікою підготовки науково-дослідницької роботи (дослідницького проекту), що виконують відповідно до оновлених правил Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів – членів Малої академії наук України.

Конкурсні навчальні програми *відділень Хімії та біології й Екології та аграрних наук* мають передбачати теоретичні та практичні заняття дослідницького спрямування, які логічно пов'язані між собою, дотримуватися послідовності. Теоретична і практична частини мають змістовно узгоджуватися та скеровувати діяльність вихованців, учнів, слухачів на пошук та аналіз інформації, зацікавлювати та спонукати до наукової творчості, висунення гіпотез, їх перевірки, аргументованих висновків, стимулювати та заохочувати до розвитку критичного та наукового мислення, а також формувати у здобувачів освіти наукового стилю мислення і наукового світогляду.

У підготовці конкурсних програм просимо дотримуватися норм академічної доброчесності, використовувати сучасні літературні джерела та не використовувати ресурсів країни-агресора.

Науково-технічний напрям

У сучасних умовах розвитку позашкільної освіти особливої уваги набуває робота закладів позашкільної освіти, які працюють за цим напрямом.

Вагоме місце в науково-технічному напрямі посідають гуртки та інші творчі об'єднання предметно-технічного профілю. Зміст їх роботи передбачає поглиблене вивчення та засвоєння теоретичних розділів галузей наук, розвиток навичок дослідницько-конструкторської діяльності, що сприяє залученню учнів до наукової роботи.

Конкурсні навчальні програми предметно-технічного профілю мають бути спрямовані на розвиток інтересу дітей та молоді до науково-технічної творчості, розширення наукового світогляду, активізацію раціоналізаторсько-винахідницької, конструкторської та пошукової діяльності, набуття техніко-технологічних умінь та навичок.

Програми мають бути зорієнтовані на формування у вихованців системного мислення, вміння бачити зв'язок технічної творчості з предметами шкільного курсу.

Художньо-естетичний напрям

В умовах сьогодення особливо актуальним є формування особистості, розвиток її надієвіших сил і можливостей. Одним із важливих параметрів повноцінного та гармонійного розвитку особистості є її здатність творити. Універсальними у вирішенні завдань художнього й особистісного розвитку дітей, громадського та духовного становлення підростаючого покоління є заняття у закладах позашкільної освіти з художньо-естетичного напрямку.

Оскільки формування у дітей та молоді художнього смаку, розвиток їх творчих умінь та здібностей наразі мають велике значення, дуже важливими стають питання якісного забезпечення освітнього процесу закладів позашкільної освіти сучасними програмами, розробленими з урахуванням компетентнісного підходів, новітніх педагогічних технологій та сучасних напрямків мистецтва.

Конкурсні навчальні програми мають бути спрямовані на розвиток творчих здібностей, формування особистісно-ціннісного ставлення до мистецтва, розвиток естетичної свідомості, здатності до самореалізації та самовдосконалення. Програми мають бути зорієнтовані на розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду, опанування художніми вміннями та навичками в практичній діяльності, формування художньої компетентності. Особливу увагу потрібно зосередити на відродженні національних традицій та формуванні національної ідентичності підростаючого покоління.

Категорія «Навчальна література з позашкільної освіти»

Навчальна література – видання, що містять систематизовані відомості наукового або прикладного характеру, викладені у зручній для вивчення й викладання формі. До цієї категорії належать навчальний посібник, робочий зошит, практикум, хрестоматія, навчальний наочний посібник, атлас навчальний, навчально-методичний посібник, які призначені для практичного використання в освітньому процесі закладів позашкільної освіти.

Зміст навчальної літератури з позашкільної освіти має відповідати таким критеріям:

- 1) відповідність змістовного наповнення навчального видання чинним нормативно-правовим актам у сфері освіти;
- 2) оптимальність обсягу змістового наповнення навчального видання відповідно до категорії користувачів;
- 3) відповідність навчального видання виду навчальної літератури;
- 4) науковість викладу навчальної інформації;
- 5) системність, логічність, послідовність, наступність і перспективність викладу навчальної інформації;

б) реалізація ціннісного компонента у змісті навчальних видань, його українознавче наповнення;

7) доцільність і коректність методичного апарату навчального видання відповідно до категорії користувачів; його спрямованість на реалізацію різних підходів у навчанні (особистісно зорієнтованого, компетентнісного, діяльнісного тощо);

8) відповідність тестових завдань вимогам і нормам тестології (за наявності);

9) спрямованість навчального видання на формування ключових компетентностей, визначених Законом України «Про освіту»;

10) відповідність текстів навчальних видань нормам літературної мови;

11) художнє оформлення навчального видання;

12) відсутність різних видів дискримінації.

Усі види навчальної літератури має бути оформлено відповідно до

ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання»;

ДСТУ 8302:2015 «Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання»;

ДСТУ 3017:2015 «Інформація та документація. Видання. Основні види. Терміни та визначення понять».

Еколого-натуралістичний напрям.

Гідробіологічний профіль.

Зміст позашкільної освіти гідробіологічного профілю має бути орієнтований на опанування знаннями загальних закономірностей формування гідробіоценозів. Чільне місце має бути відведене питанням біоіндикації якості водойм, інформації щодо інвазивних видів гідробіонтів, антропоїчного впливу на водні екосистеми, охороні гідробіонтів і аквакультури.

У процесі реалізації змісту цього профілю пріоритетним є формування стійкого інтересу здобувачів освіти до науково-дослідницької діяльності, здобуття первинних професійних знань, вмінь і навичок, інших складових компетентностей.

Важливим є формування здатності до професійного самовизначення, вибору траєкторії професійної кар'єри, здійснення освіти впродовж життя.

Серед основних умов підвищення якості освітнього процесу за гідробіологічним профілем є налагодження ефективного партнерства закладів освіти з науковими установами, закладами вищої освіти.

Профіль «Акваріумістика».

Основною метою реалізації змісту позашкільної освіти з профілю акваріумістики є поглиблення знань про специфіку створення природних водних екосистем в акваріумах; видове різноманіття декоративних риб та рослин; біологічні особливості об'єктів декоративної аквакультури, вимоги до умов їх утримання, правила годівлі, методи культивування, основні напрями селекції та особливості акліматизації.

Ключові позиції має зайняти вивчення наукової термінології відповідно до Міжнародного кодексу зоологічної номенклатури (англ. *International Code of Zoological Nomenclature*) та Міжнародного кодексу ботанічної номенклатури (*International Code of Botanical Nomenclature*).

Значна увага має бути приділена напрацюванню досвіду з технології розведення та селекційної роботи основних груп представників декоративних риб, розвитку навичок науково-дослідницької діяльності, забезпеченню якісного виконання робіт з дотриманням правил техніки безпеки.

Профіль «Аквакультура».

Зміст позашкільної освіти з цього профілю має сприяти підвищенню рівня обізнаності про риб, середовище їх існування, технології виробництва господарсько-цінних гідробіонтів в умовах аквакультури, відновлення природних популяцій риб.

У змісті рукописів належну увагу потрібно приділити зв'язкам водних біоресурсів та аквакультури з хімією, фізикою, математикою та іншими науками; значенню збереження біорізноманіття для сталого розвитку; ознайомленню з еколого-правовими аспектами рибальства та аквакультури.

Особливу увагу пропонуємо зосередити на методиці спостережень за поведінкою риб у природному середовищі; дослідження та раціонального використання природних ресурсів, зокрема, рибних ресурсів рідного краю; а також на формуванні вмінь застосовувати знання під час прогнозування наслідків впливу людини на екосистему.

Зміст навчальної літератури має розкривати потенціал аквакультури в економічному розвитку України, здобувачі освіти мають набути досвіду розробки проєкту власного підприємства аквакультури.

Налагодження ефективного партнерства закладів освіти з науковими центрами, товариствами, постійна комунікація з фахівцями, проведення екскурсій на підприємства аквакультури, зустрічі з аквафермерами є однією з основних умов професійного самовизначення та допрофесійної підготовки учнівської молоді.

Дослідницько-експериментальний напрям.

Наукове відділення Хімії та біології об'єднує секції: «Загальна біологія», «Біологія людини», «Ботаніка», «Зоологія», «Медицина», «Охорона здоров'я», «Хімія».

Наукове відділення Екології та аграрних наук об'єднує секції: «Екологія», «Охорона довкілля та раціональне природокористування», «Агрономія», «Технологія виробництва продукції тваринництва та ветеринарна медицина», «Лісознавство», «Селекція та генетика».

Конкурсні роботи мають бути зорієнтовані на тематику відділень, секцій, галузі знань, а також бути повноцінними компонентами навчально-методичного забезпечення.

Зміст рукописів має відповідати сучасним вимогам, бути актуальним, давати змогу педагогічним працівникам закладів освіти створювати оптимальні умови для формування стійкого інтересу вихованців/учнів/слухачів до знань та науки, потреби у творчій самореалізації, можливості застосування набутих компетентностей у подальшому житті тощо. Конкурсний матеріал має бути перспективним, сучасним, корисним елементом навчального контенту і відповідати зазначеним вище критеріям навчальної літератури з позашкільної освіти.

У підготовці конкурсного матеріалу обов'язковим є дотримання норм академічної доброчесності. Текстові та візуальні запозичення мають бути відповідно оформлені. Під час формування списку літератури звертайте увагу на дотримання основних правил оформлення джерел інформації та уникайте використання ресурсів країни-агресора.

Військово-патріотичний напрям.

Під час підготовки рукопису навчальної літератури на конкурс особливу увагу потрібно звернути на матеріали, що забезпечують освітній процес у надзвичайних ситуаціях, а саме в умовах воєнного стану.

Конкурсні навчальні матеріали мають сприяти навичкам виживання у несприятливих природних та техногенних умовах, надання першої долікарської допомоги, правильному виконанню рятувальних та евакуаційних робіт, сприяти якійс підготовці до служби у Збройних Силах України.

Методичні матеріали, посібники, розробки занять, гутірок мають носити практичний характер, максимально враховувати можливості дистанційного навчання, сприяти формуванню навичок самоврядності та саморозвитку: формуванню міжвікових структур у дитячих колективах за прикладом скаутингу (старші навчають і виховують менших із залученням виховників та менторів).

Практичні заняття мають бути максимально насичені ігровими формами, містити вікторини, конкурси, змагання, що проводитимуть в онлайн-форматах.

Туристсько-краєзнавчий напрям.

Туристсько-краєзнавчий профіль.

З метою сприяння організації освітнього процесу в гуртках (творчих об'єднаннях) туристсько-краєзнавчого напрямку, орієнтованого на системний підхід, є нагальна потреба у навчальній літературі. Навчальна література має враховувати перспективу ефективного засвоєння вихованцями систематизованих знань та реалізацію ними умінь і навичок. Така методична література має враховувати специфіку краєзнавчих досліджень різного змісту, наприклад: історичного краєзнавства: (археологічне, етнографічне, фольклорне тощо); природничого краєзнавства: (геологічне, географічне, кліматичне тощо). Матеріали можуть містити рекомендації щодо форм та засобів організації занять у гуртках різних змістовних напрямів краєзнавства. Наразі актуальною є навчальна література щодо організації дистанційного навчання та перевірки рівня знань вихованців/учнів/слухачів.

Туристсько-спортивний профіль.

З метою вдосконалення освітнього процесу та ефективного засвоєння систематизованих знань, умінь та навичок потрібно подати на конкурс навчальну літературу з урахування специфіки туристсько-спортивного профілю. Матеріали можуть містити заняття гуртків зі спортивного туризму, спортивного орієнтування, скелелазіння, підготовки суддів змагань тощо.

Першочергову увагу пропонуємо приділити навчальним матеріалам, які забезпечуватимуть освітній процес в умовах воєнного стану, а саме: навчальні посібники для проведення заходів в онлайн форматі, посібники за темами, пов'язаними з питаннями виживання в надзвичайних ситуаціях природнього, техногенного, воєнного характеру, підготовки до служби у Збройних Силах України, захисту України засобами туристсько-спортивної роботи або під час навчання в туристсько-спортивних гуртках.

Під час підготовки матеріалів потрібно звернути увагу на відповідність розробок новим Правилам змагань зі спортивного туризму, адаптованим до міжнародних Правил, та технічним регламентам з видів спортивного туризму. Пропоновані матеріали мають враховувати наявні туристські можливості, зокрема обмеження, пов'язані з воєнним станом, використання новітнього туристського спорядження.

Науково-технічний напрям.

Предметно - технічний профіль

Основною метою реалізації змісту науково-технічного напрямку позашкільної освіти є формування пізнавальної, практичної, творчої і соціальної компетентностей особистості в процесі науково-технічної творчості.

Предметно-технічний профіль позашкільної освіти потребує навчальної літератури (методики, форми, методи, моделі організації дистанційного освітнього процесу), зміст якої відповідає сучасним вимогам та світовим тенденціям розвитку дітей.

Навчальна література має враховувати компетентнісний, діяльнісний та особистісно-зорієнтований підходи до освітнього процесу та бути орієнтована на формування стійкого інтересу до предметно-технічного профілю творчості, потреби у творчій самореалізації та духовному самовдосконаленні; а також на застосування набутих компетентностей у повсякденному житті.

Художньо-естетичний напрям.

Фото, кіномистецтво та образотворчий профілі.

Вихованці творчих об'єднань, які займаються за *профілем* «*Фото та кіномистецтво*» спрямовані на досконале вивчення цього виду мистецтва, твори якого створюють за допомогою кінознімання реальних, спеціально інсценованих, або відтворених засобами анімації подій (відповідно до видів кіномистецтва: документальне, художнє, мультиплікаційне, наукове).

Вихованці творчих об'єднань, які займаються за *образотворчим профілем* вивчають образотворче мистецтво, яке відображає дійсність у наочних образах, відтворює об'єктивно наявні властивості реального світу: об'єм, колір, просторовість, матеріальну форму предмета, світлоповітряне середовище тощо.

На сьогодні відчувається нагальна потреба у якісній навчальній літературі, яка застосовуватиметься під час організації дистанційного освітнього процесу. Значна увага має бути приділена вивченню відповідної фото та кіномистецької, а також образотворчої термінології.

Експертне оцінювання рукописів

Експертизу рукописів, поданих на Конкурс, здійснюють експертні комісії Конкурсу, які формують організатори відповідно до категорій та напрямів позашкільної освіти, з яких проводиться Конкурс.

Експертизу кожного рукопису здійснюють не менш двох членів експертної комісії, яких визначає її голова (за його відсутності – заступник) із

урахуванням професійної підготовки, фахової спеціалізації, місця роботи членів експертної комісії Конкурсу.

Експерт проводить експертизу рукопису відповідно до критеріїв оцінювання (пункт 1 розділу IV Положення). За результатами проведеної експертизи оформлює розгорнутий та обґрунтований експертний висновок, у якому надає оцінку змісту рукопису, визначає повноту розкриття основних положень та відповідність сучасному рівню наукових знань.

Експерт завіряє експертний висновок своїм підписом із зазначенням прізвища та ініціалів, фіксує дату заповнення. Він несе персональну відповідальність за повноту аналізу рукопису, об'єктивність та обґрунтованість зроблених висновків. Результати проведеної експертизи засвідчують підписом керівника установи, в якій працює експерт, та скріплюють печаткою цієї установи. Оформлені належним чином експертні висновки подають для розгляду на засіданні експертної комісії.

Узагальнення результатів оцінювання рукописів та визначення переможців відбувається на загальному засіданні експертної комісії відповідного етапу Конкурсу. Рішення експертної комісії відповідного етапу Конкурсу на підставі експертних висновків оформлюють протоколом, який підписують голова та всі її члени, і передають до організаційного комітету відповідного (I або II) етапу Конкурсу у день завершення роботи комісії.

Звертаємо увагу, що Конкурс має проходити на засадах відкритості, прозорості та гласності. Хід проведення Конкурсу потрібно висвітлювати на сайтах організаторів.

Умови проведення Конкурсу визначено у розділі II Положення.

Для участі у I етапі Конкурсу учасники подають до організаційного комітету I етапу Конкурсу документи згідно з пунктом 4 розділу II Положення (заявка на участь у I етапі Конкурсу за формою згідно з додатком до Положення; один примірник рукопису на паперовому та електронному носіях).

Для участі у II етапі Конкурсу організаційний комітет I етапу Конкурсу має підготувати документи згідно з пунктом 6 розділу II Положення: протокол на підставі висновків експертних комісій I етапу із зазначенням переможців – учасників II етапу Конкурсу та документи цих переможців (заявка на участь у II етапі Конкурсу за формою згідно з додатком до Положення на паперовому та електронному носіях; один примірник рукопису на паперовому та електронному носіях та згоду на внесення інформації в базу даних та публікацію матеріалів у періодичних та інших освітніх виданнях) і до **01 липня 2023 року** надіслати до відповідних установ за такими адресами:

Державна наукова установа «Інститут модернізації змісту освіти», відділ психологічного супроводу та соціально-педагогічної роботи (навчальні програми за еколого-натуралістичним, дослідницько-експериментальним, науково-технічним та художньо-естетичним напрямками позашкільної освіти); 03035, м. Київ, вул. Митрополита Василя Липківського, 36; e-mail: edchild@imzo.gov.ua;

Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (навчальна література за еколого-натуралістичним напрямком позашкільної освіти); 04074, м. Київ, вул. Вишгородська, 19; e-mail: nenc@nenc.gov.ua;

Національний центр «Мала академія наук України» (навчальна література за дослідницько-експериментальним напрямком позашкільної освіти); 04119, м. Київ, вулиця Дегтярівська, 38-44; e-mail: man@man.gov.ua;

Український державний центр національно-патріотичного виховання, краєзнавства і туризму учнівської молоді (навчальна література за військово-патріотичним та туристсько-краєзнавчим напрямками позашкільної освіти); 01135, м. Київ, вул. П. Пестеля, 5-7; e-mail: center.patriotua@gmail.com;

Український державний центр позашкільної освіти (навчальна література за науково-технічним та художньо-естетичним напрямками позашкільної освіти); 01021, м. Київ, Кловський узвіз, 8; e-mail: mettd2@gmail.com.